

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-166>

УДК 330.341(477):330.56(477)

ЗМІНИ РІВНЯ ТА СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

CHANGES IN THE LEVEL AND STRUCTURE OF HOUSEHOLD INCOME IN UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF A FULL-SCALE WAR

Шишкін Владислав Сергійович

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0011-4246>

Shyshkin Vladyslav

Institute of Demography and Problems of Life Quality of the NAS of Ukraine

Стаття присвячена актуальним питанням дослідження зміни доходів населення України під впливом повномасштабної війни. Проаналізовано динаміку доходів населення у порівнянні з останнім довоєнним роком. Досліджено структурні зрушення у доходах, необхідно зауважити, що структура доходів яка була використана у обстеженні соціально-економічного становища домогосподарств відповідає показнику «сукупні ресурси домогосподарства», опитування умов життя домогосподарств, що проводив Держстат України на постійній основі до 2022 року. Важливим є можливість проаналізувати самооцінку домогосподарствами рівня своїх доходів та матеріального добробуту взагалі. Доповненням самооцінки є аналіз розміру коштів, яких не вистачає домогосподарствам щоб вести звичний спосіб життя, саме ця додаткова характеристика дає змогу переконалися у надійності самооцінки доходів. Досліджено рівень фінансової стабільності та наскільки їм, при потребі, вистачить заощаджень. Проаналізовано рівень абсолютної бідності за різними критеріями для основних типів домогосподарств.

Ключові слова: доходи, структурні зрушення, фінансова стабільність, бідність, повномасштабна війна.

The article is devoted to topical issues of the study of changes in the incomes of the population of Ukraine under the influence of a full-scale war. The dynamics of the population's income in comparison with the last pre-war year, both in current prices and in the prices of the base year, 2021, were analyzed. Structural shifts in incomes have been studied, it should be noted that the income structure that was used in the survey of the socioeconomic situation of households corresponds to the indicator "aggregate household resources", which was used in the survey of the living conditions of households, conducted on a permanent basis by the State Statistics Service of Ukraine until 2022. An important advantage of the new survey is the opportunity to analyze the households' self-assessed income levels and material well-being in general. The assessment of material well-being is an additional characteristic of existing savings, which households prefer not to disclose information about in modern conditions. An important addition to self-assessment is the analysis of the amount of funds that households lack to lead a normal lifestyle, this additional characteristic makes it possible to verify the reliability of self-assessment of the income. The level of financial stability was studied; it is not only about the availability of funds, but how adequately people assess the economic situation in the country, its possible changes in the short and long term. The most accurate description of the current economic situation in the country, from the point of view of households, is the self-assessment of savings: how much they will have enough for if the income they currently have disappears. It should be noted that usually, households focus on the current or habitual level of expenses, which increases the level of reliability of this indicator. For the first time since pre-war times, the level of absolute poverty of households was calculated rather than modeled, which made it possible to obtain new guidelines for forecasting this important characteristic. An analysis of the level of absolute poverty by different criteria for the main types of households proved that the full-scale invasion did not change either the list of the most at-risk groups or the correlation between them. In addition, the results of the survey of the socioeconomic situation outlined both the necessary changes during its further implementation and important additions that will allow for a more accurate assessment of the level and structure of incomes, as well as their changes under the influence of war.

Keywords: incomes, structural shifts, financial stability, poverty, full-scale war.

Постановка проблеми. Забезпечення можливостей для населення отримувати доходи від різних форм активності є одним із основних пріоритетів нашої держави. Для його досягнення необхідно мати як детальні характеристики доходів домогосподарств, їх розміру та структури, так і чітко усвідомлювати, під дією яких факторів вони формуються. Проблема доходів населення тісно зв'язана з економічною ситуацією в країні, наявністю економічно спроможного населення та політикою підтримки незахищених верств населення. Необхідно зауважити, що до початку повномасштабного вторгнення наявна статистична інформація цілком забезпечувала потреби як урядових, так і наукових інституцій.

З моменту початку повномасштабного вторгнення інформація щодо розміру та структури доходів домогосподарств була майже відсутньою, для вирішення цієї проблеми у 2023 році за сприянням ЮНІСЕФ було проведено обстеження соціально-економічного становища домогосподарств, основним завданням якого було отримання максимально співставних даних з обстеженням умов життя домогосподарств. Ця стаття присвячена аналізу доходів населення та їх змін від впливом повномасштабної війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні існує дуже багато наукових праць, присвячених проблемам формування доходів населення та оцінці рівня їх бідності. Особливо інтенсивно проблема розміру та структури доходів в Україні почала вивчатися протягом останніх двадцяти років. Так, розробкою методичних підходів вимірювання доходів і споживання, нерівності й факторів її формування, забезпечення коректності порівнянь споживання різних за чисельністю та складом домогосподарств присвячені праці Е. Лібанової [1]. Дослідженням причин, специфіки та структури диференціації грошових доходів населення України займається А. Гвелісіані [3]. Дослідженням ризиків, профілів та нових форм прояву бідності висвітлені у роботах Л. Черенко [2]. Особливості формування доходів та прояву бідності у сільській місцевості відображені у роботах Ю. Когатько [4; 5]. Крім того, значний внесок у дослідження проблем формування доходів внесли наступні вчені: В. Мандибура, О. Макарова. Оцінками доходів населення в контексті функціонування ринку праці присвячена робота Н. Наумової, та М. Гончарук [6], Доходами як базовими складовими якості життя та людського потен-

ціалу присвячені праці відповідно І. Андрейцева [8], Н. Карпенко [9] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значні досягнення вищезгаданих авторів, оцінка впливу повномасштабного вторгнення на розмір та структуру доходів є найменш розробленою внаслідок відсутності надійної інформаційної бази. Ті спроби, що були зроблені [7], на превеликий жаль, не мали надійної інформаційної бази. Завдяки проведенню обстеження соціально-економічного становища домогосподарств виникла можливість такої оцінки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Є комплексна оцінка доходів домогосподарств України та їх структури. Оцінка їх змін під впливом фактору повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом більше ніж двадцяти років основним джерелом інформації про розмір та динаміку доходів домогосподарств України було обстеження умов життя домогосподарств, що проводилося Державною службою статистики на постійній основі з 1999 року. Внаслідок анексії Криму та війни на сході, починаючи з 2014 року наявна інформація стала неспівставною, а внаслідок повномасштабної війни взагалі припинилося проведення цього обстеження. Тобто більш менш надійну інформацію щодо доходів домогосподарств України ми маємо лише за 2021 рік. Для вирішення цієї проблеми у грудні 2023 року за підтримки ЮНІСЕФ було проведено обстеження соціально-економічного становища домогосподарств. Запитальник цього обстеження формувався задля забезпечення співставності з обстеженням, що проводив Держстат України. Результати обстеження 2023 року дають нам можливість оцінити, що відбулося з доходами домогосподарств під впливом повномасштабної війни.

У порівнянні з 2021 роком середньомісячні загальні доходи домогосподарств зросли майже на 6 тис. грн., проте з урахуванням інфляції це зростання вже не виглядає таким значним: у цінах 2021 року дохід 2023 року становить 14927 грн., тобто реальні доходи зросли менше ніж на 500 грн. (табл. 1). Як і у 2021 році, домогосподарства з дітьми мали вищі рівні доходів, ніж домогосподарства без дітей – 25920 грн. проти 18606 грн. Це пов'язано з тим, що до другої групи відносяться всі домогосподарства, що складаються виключно із пенсіонерів. Доходи і тих і інших суттєво зросли: у домогосподарств з дітьми

на 7807 грн., у домогосподарств без дітей – на 6703 грн. Проте у співставних цінах доходи домогосподарств без дітей зросли значно суттєвіше: на 1808 грн. проти 987 грн. відповідно. Це пов'язано з тим, що за цей період пенсії зростали більш швидкими темпами.

У містах у 2023 році, як і у 2021, рівень доходів суттєво перевищував доходи сільських мешканців. Якщо у 2021 році різниця була не дуже суттєвою – 1570 грн. на одне домогосподарство, то у 2023 році вона склала 5893 грн. Щодо порівняння доходів у співставних цінах, то у міських домогосподарств вони зросли на 1897 грн., а ось доходи домогосподарств сільської місцевості скоротилися на 875 грн. Тобто матеріальний добробут сільських мешканців суттєво погіршився у порівнянні з 2021 роком.

Що стосується домогосподарств з різною кількістю дітей, то найбільше доходи зросли у домогосподарств, які мали у складі одну дитину – на 7870 грн. Доходи домогосподарств з дітьми були найбільшими як у 2021 році, так і у 2023, а у абсолютному виразі вони зросли на 7483 грн. Якщо оцінити зростання у співставних цінах, то доходи домогосподарств з однією дитиною зросли на 1135 грн., домогосподарств з двома дітьми – лише на 361 грн., а доходи багатодітних домогосподарств взагалі скоротилися на 1145 грн. Це є цілком природним, коли у кризові періоду страждають найменш захищені верстви населення – сільські мешканці та багатодітні домогосподарства.

Якщо проаналізувати структуру доходів домогосподарств, то основними структурними зрушеннями у 2023 році у порівнянні з 2021, є: суттєве зростання частки використання заощаджень та позик – 5,6% у 2023 році проти 1,3% у 2021 році, причому у багатодітних домогосподарств ця частка сягала 16,8%. Зменшення частки пенсій, стипендій та державних соціальних допомог на 4,3 відсоткові пункти – 15,5% у 2023 році проти 19,8% у 2021 (найбільше ця частка доходів була у багатодітних домогосподарств – 19,3%). Частка оплати була основною статтею доходів що у 2021, так і у 2023 році: 59,8% та 61,7% відповідно (табл. 2).

У 2023 році найбільший відсоток за статтею оплата праці мали домогосподарства з двома дітьми (71,4%), найменший – домогосподарства без дітей (58,3%). Це цілком логічно, оскільки тут переважають пенсіонерські домогосподарства, що підтверджується часткою статті: пенсії, стипендії та державні соціальні допомоги – 18,8%. Це й же тип домогосподарств мав найбільший відсоток доходів від власності – 4,1% проти 3,3% по всіх типах домогосподарств. У порівнянні з 2021 роком з'явилася ще одна стаття доходів: допомога від недержавних, волонтерських фондів, організацій (ЮНІСЕФ, ПРООН тощо). Якщо по всіх типах домогосподарств вона складає лише 0,8%, то для домогосподарств з двома дітьми – 1,5%, а для багатодітних – 3,5%. Взагалі структура доходів змінилася несуттєво,

Таблиця 1

Середньомісячні загальні доходи домогосподарства, грн.¹

	2021	2023
Всього	14491	20257
Типи домогосподарств		
З дітьми	18113	25920
Без дітей	11903	18606
Місцевість проживання		
Міська	14754	22597
Сільська	13184	16704
Кількість дітей у домогосподарстві		
Одна дитина	17728	25598
Дві дитини	19587	27070
Троє та більше дітей	19558	24988

* – розраховано автором за базами даних обстеження умов життя домогосподарств 2021 року та обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

¹ За своєю структурою відповідають показнику «Сукупні ресурси домогосподарства», опитування умов життя домогосподарств, що проводив Держстат України.

Таблиця 2

Структура загальних доходів домогосподарств у 2021 та 2023 році

Назва показника	2021	2023	Тип домогосподарства		Кількість дітей у д/г		
			Д/г з дітьми	Д/г без дітей	Одна	Дві	Три та більше
Оплата праці	59,8	61,7	68,4	58,3	69,8	71,4	41,7
Дохід від самозайнятості та підприємницької діяльності	5,7	6,4	6,9	6,1	7,1	6,3	8,0
Дохід від ОПГ	2,5	1,7	1,6	1,8	1,3	2,1	3,8
Доходи від власності	1,2	3,3	1,7	4,1	1,8	1,2	2,9
Пенсії, стипендії та державні соціальні допомоги	19,8	15,5	9,1	18,8	8,7	7,9	19,3
Допомога від недержавних, волонтерських фондів, організацій (ЮНІСЕФ, ПРООН тощо)		0,8	1,0	0,6	0,6	1,5	3,5
Допомоги від родичів	3,2	3,1	3,5	2,8	3,8	3,0	2,8
Пільги та субсидії	0,4	0,6	0,2	0,8	0,2	0,2	0,7
Використання заощаджень та позик	1,3	5,6	6,6	5,0	5,9	5,8	16,8
Інші доходи	1,5	1,3	0,8	1,6	0,8	0,7	0,6

* – розраховано автором за базами даних обстеження умов життя домогосподарств 2021 року та обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

всі вищезгадані структурні зрушення більшою мірою пояснюються впливом повномасштабної війни, хоча її наслідки могли бути більш відчутними.

Крім об'єктивних характеристик, важливою є самооцінка власних доходів, оскільки не завжди загальні показники дають повну картину. Взагалі для характеристики якості життя самооцінка навіть більш важлива. Так, лише 12,7% домогосподарств не відчували ніяких проблем, незважаючи на повномасштабну війну, їх доходів було достатньо не тільки для поточного споживання, вони навіть робили заощадження. Ще більш вражаючим є те, що модальною групою (38,8%) була та, яка мала доходи, що повністю задовольняли їх поточне споживання, але без можливості заощаджувати (рис. 1). Майже третина домогосподарств (31,6%) мала доходи, які забезпечували їм тільки харчування, на все інше коштів просто не вистачало.

Інші 11,5% домогосподарств не змогли собі забезпечити навіть пристойний рівень харчування. Саме ця група при наявності заощаджень використовувала їх, якщо ж заощаджень не було, то вони ставали основними споживачами кредитних коштів. Ще 5,5% не змогли відповісти на це питання і скоріш за

все вони уникли відповіді, щоб не виглядати в очах особи, яка проводила опитування, збожілими. Тому, на нашу думку, їх теж можна віднести до групи з низьким рівнем доходів. Взагалі отримані результати дуже позитивні, враховуючи, що більше половини домогосподарств повністю забезпечували своє поточне споживання за рахунок власних доходів.

Дуже важливою характеристикою сприйняття рівня своїх доходів та матеріального становища взагалі є те, як домогосподарства сприймають свої поточні доходи у порівнянні з середньоукраїнським рівнем. Необхідно зауважити, що зазвичай населення України було схильне вважати себе менш заможним, ніж існуючі у країні стандарти. Судячи з опитування 2023 року нічого не змінилося – 47% опитаних відповіли, що рівень їх матеріального добробуту нижче середнього по країні (рис. 2). В той же час майже така сама частка (46,7%) домогосподарств вважали, що саме їх матеріальний добробут репрезентує середній по країні. Це досить значна частка, але з урахуванням, що розмах варіації їх реальних доходів дуже великий, можна стверджувати, що для частки цієї групи присутня недооцінка власного матеріального добробуту або переоцінка існуючого середнього рівня по країні.

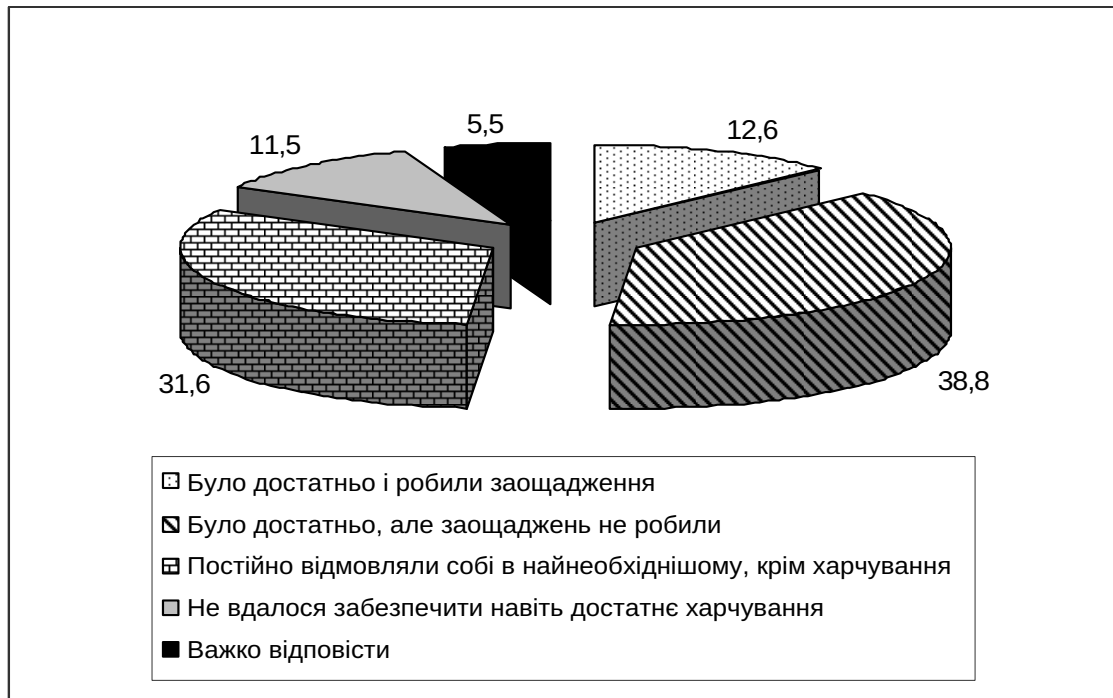

Рис. 1. Самооцінка домогосподарствами рівня своїх доходів, 2023

* – розраховано автором за базу даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

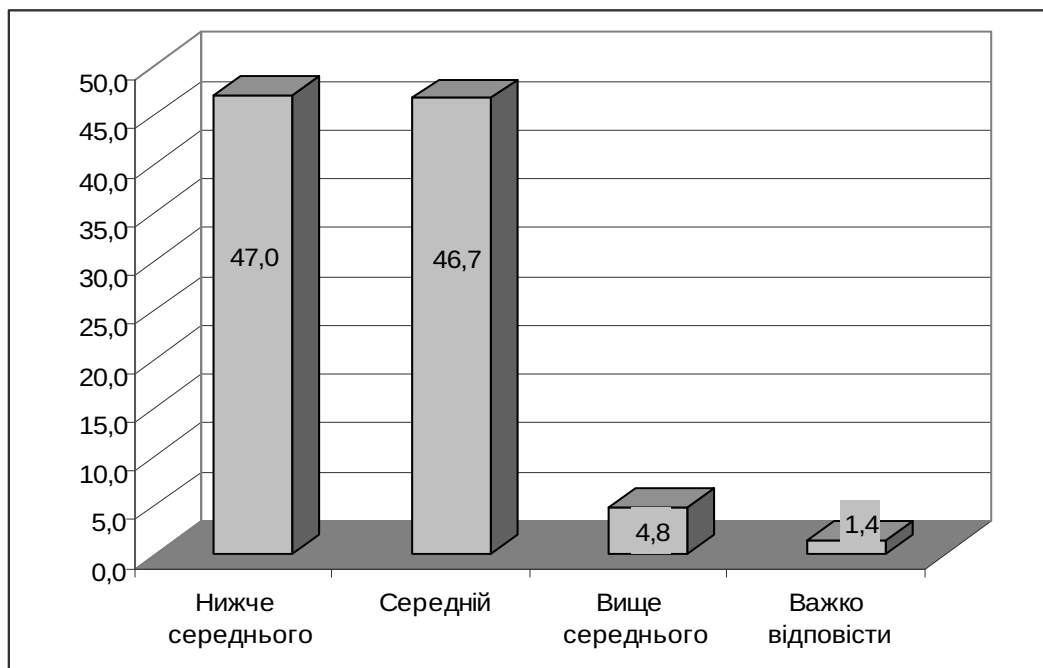

Рис. 2. Самооцінка домогосподарствами власного матеріального добробуту по відношенню до середньоукраїнського значення, 2023

* – розраховано автором за базу даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

Незважаючи на викладене раніше, 12,6% забезпечували своє поточне споживання та заощаджували кошти. Лише 4,8% опитаних

домогосподарств відповіли, що вони мають матеріальний добробут вищий за існуючий середній в Україні. Ще 1,4% не змогли визна-

читися з відповіддю, або приховуючи власний низький рівень матеріального добробуту, або не маючи гадки, якій зараз є той середній рівень. Необхідно зауважити, що з урахуванням багаторічної тенденції до недооцінювання власного добробуту, вплив війни на рівень доходів, результати могли бути набагато гірші.

Важливою характеристикою рівня поточних доходів є їх достатність для поточного споживання домогосподарства без втрат як у кількості, так і у якості. На жаль, у 2023 році переважній більшості домогосподарств не вистачало коштів, щоб забезпечити споживання на звичному рівні. Так, майже 20-ти відсоткам таких домогосподарств в середньому не вистачало 5 тис. грн. і менше. Фактично більшість з них могли це легко компенсувати за рахунок незначного скорочення необов'язкових витрат. Набагато гірша ситуація у домогосподарствах, яким не вистачало від 5 до 10 тис. грн., таких за даними опитування у 2023 році було 26,6%. Тобто більше чверті домогосподарств, яким не вистачало поточних доходів, мали або використовувати заощадження, або вдаватися до позик (рис. 3).

Ще гірша ситуація склалася для майже третини домогосподарств: їм не вистачало

від 10 до 20 тис. грн. Переважну більшість цієї групи склали сім'ї, які залишилися жити у сірій зоні, або ті, які переїхали в інші регіони та не змогли поки собі забезпечити доходи від зайнятості, а живуть на державну соціальну допомогу та нерегулярну допомогу від недержавних організацій. Остання група домогосподарств – це ті, яким не вистачало більше 20 тис. грн. і таких було дуже багато – 23,1%. Оскільки такі значення цілком співставні з середнім рівнем загальних доходів, то це домогосподарства, які взагалі не мають поточних доходів, або заможні домогосподарства, які втратили значну частину доходів, але не готові відмовитися від звичного споживання. Необхідно зауважити, що такі великі значення нестачі коштів майже повністю пояснюються фактором повномасштабної війни, оскільки тільки стрімкі форс-мажорні обставини могли викликати такий дефіцит доходів.

У таких умовах об'єктивні характеристики відступають на другий план і важливим є наскільки домогосподарства вважають свій фінансовий стан стабільним зі знижкою на те, наскільки він може бути взагалі стабільним у сучасних умовах.

Майже така ж кількість домогосподарств (39,7%) вважає, що не має фінансової стабільності, тобто рівень доходів постійно змі-

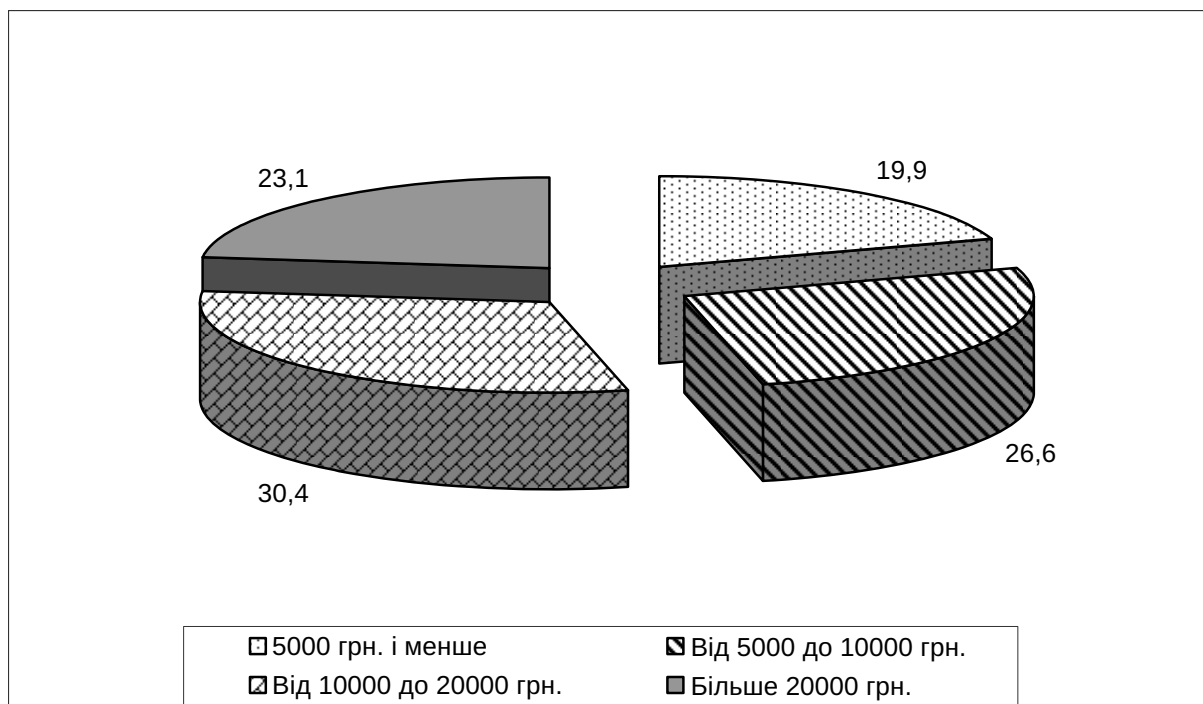

Рис. 3. Кількість коштів, яких в середньому на місяць не вистачало домогосподарствам, щоб задовольнити поточні потреби

* – розраховано автором за базу даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

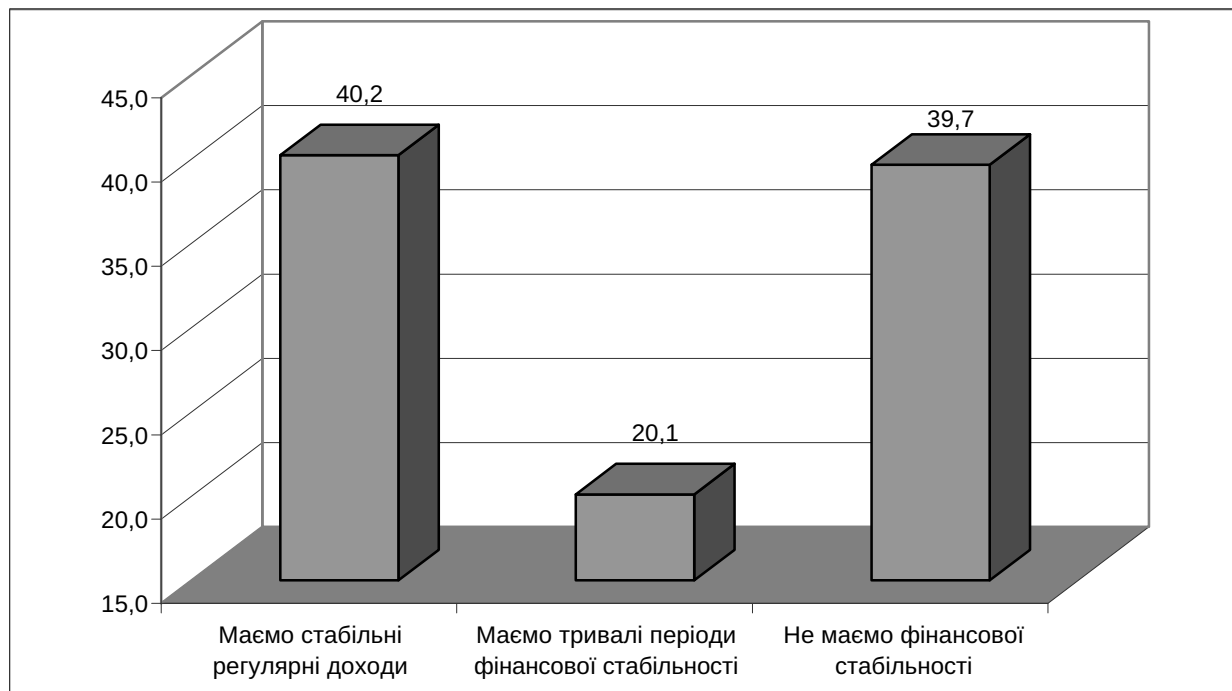

Рис. 4. Оцінка домогосподарствами рівня своєї фінансової стабільності, 2023

* – розраховано автором за базу даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

нюється або знаходиться на низькому рівні з реальними перспективами повної втрати. Такий розподіл свідчить про зростання нерівності за доходами. Так, попередні розрахунки коефіцієнта Джіні свідчать про його суттєве зростання з 0,237 у 2021 році² до 0,461 за даними 2023 року. Ще п'ята частина домогосподарств зазначила, що має тривалі періоди фінансової стабільності, що в умовах повномасштабної війни є дуже важливим. Це дає їм змогу як підтримувати звичний спосіб життя, так і формувати «фінансову подушку», на випадок зниження рівня фінансової стабільності.

Для протидії ризику раптової бідності внаслідок скорочення або повного зникнення поточних доходів є наявність заощаджень (у будь-якій формі, але найкращі ті – що легкодоступні), які дозволять підтримати домогосподарству притаманний їм рівень життя протягом певного часу, доки воно не відновить отримання поточного доходу. За даними 2023 року 15,4% домогосподарств або не мали заощаджень, або вони могли забезпечити поточне споживання не більше одного місяця. У 27,8% домогосподарств України заощаджень вистачило б на один місяць, ще 21,3% змогли б прожити на власні заощадження два місяці (рис. 5).

Необхідно зауважити, що домогосподарства, в яких є «фінансова подушка» на три та більше місяців, навіть в кризових умовах майже забезпечені від ризику раптової бідності. За даними 2023 року 14,8% домогосподарств могли забезпечити звичний спосіб життя протягом 3 місяців, ще 14,4% могли не турбуватися щодо пошуку джерел доходів від 4 до 6 місяців. Більше 5% домогосподарств мають заощадження, які дозволять їм безбідно існувати від 7 місяців до одного року і лише один процентиль домогосподарств має можливість не турбуватися щодо поточного рівня доходів більше одного року. Зважаючи на те, що в країні велика кількість ВПО та домогосподарств, що мешкають у сірій зоні, рівень забезпечення від зубожіння можна вважати досить пристойним.

Інтегральним показником змін доходів населення є оцінка рівня бідності. Саме абсолютна бідність дає змогу оцінити, що відбулося з доходами населення протягом певного періоду. Так, у 2021 році рівень абсолютної бідності (за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму) дорівнював 31,3%, а за законодавчо встановленим взагалі був на рівні статистичної похибки 1,3% (рис. 6).

² https://km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/vrd/djrn_r.htm

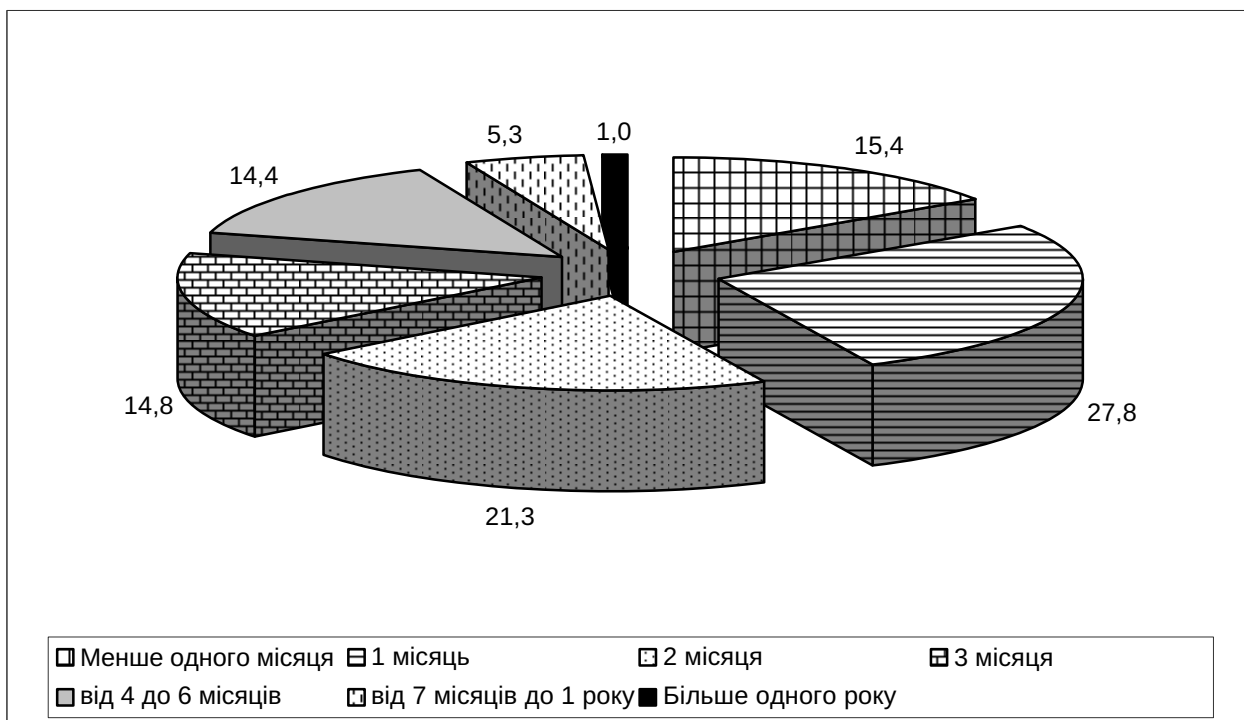

Рис. 5. Розподіл домогосподарств за кількістю місяців, на які їм вистачило б заощаджень
 * – розраховано автором за базою даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

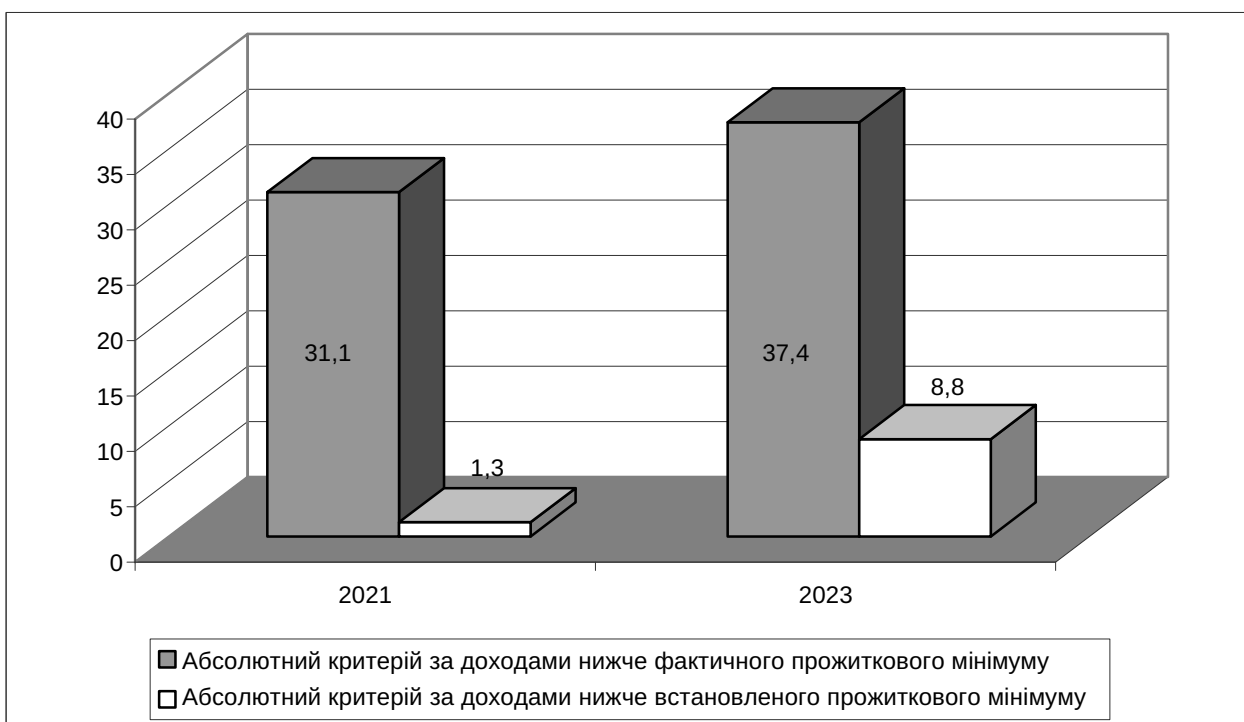

Рис. 6 Рівень бідності населення, за різними критеріями.

* – розраховано автором за базою даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

У 2023 році відбулося значне зростання рівня бідності за обома абсолютним критеріями. Так, за фактичним прожитковим мінімумом рівень бідності виріс на 6,3 відсоткові пункти та становив 37,4%. За законодавчо встановленим прожитковим мінімумом він зріс більше ніж у шість разів та дорівнював у 2023 році 8,8%. Така тенденція є найбільш точним індикатором зниження фактичного розміру доходів, зростання нерівності та частки зuboжілих домогосподарств. Основним фактором, на нашу думку, є вплив повномасштабної війни.

Якщо оцінювати бідність за основними типами домогосподарств, то спостерігається наступна картина: рівень бідності домогосподарств з дітьми значно поступається рівню бідності домогосподарств без дітей: 34,9% проти 40,7%. Це насамперед пов'язано з тим, що серед домогосподарств без дітей значний відсоток займають пенсіонерські домогосподарства. За критерієм законодавчо встановленого прожиткового мінімуму рівень бідності бездітних домогосподарств майже у два рази більше: 11,8% проти 6,6% серед домогосподарств з дітьми (рис. 7).

Якщо оцінювати рівень бідності за кількістю дітей у домогосподарстві, то майже три чверті багатодітних є бідними за критерієм

фактичного прожиткового мінімуму (73,0%) та більше чверті – за критерієм законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (26,4%). Відповідні показники для домогосподарств з двома дітьми майже у два рази менші – 42,8% та 13,6% відповідно. На жаль, багатодітність демонструє найбільший ризик бідності серед усіх інших факторів. За рівнем бідності домогосподарства з однією дитиною мають рівень бідності менший за середньоукраїнський за обома критеріями – 34,2% та 8,5% відповідно.

Висновки. У 2023 році у порівнянні з 2021 доходи домогосподарств у співставних цінах зросли дуже незначно, більш того, у сільських домогосподарствах та багатодітних сім'ях вони скоротилися. Структура доходів змінилася несуттєво, всі структурні зрушення більшою мірою пояснюються впливом повномасштабної війни, хоча її наслідки могли бути відчутнішими. Більше половини домогосподарств повністю забезпечували своє поточне споживання за рахунок власних доходів. Великі значення нестачі коштів у інших домогосподарствах майже повністю пояснюються фактором повномасштабної війни. Зважаючи на те, що в країні велика кількість ВПО та домогосподарств, що мешкають у сірій зоні, середня кількість місяців, на які домогоспо-

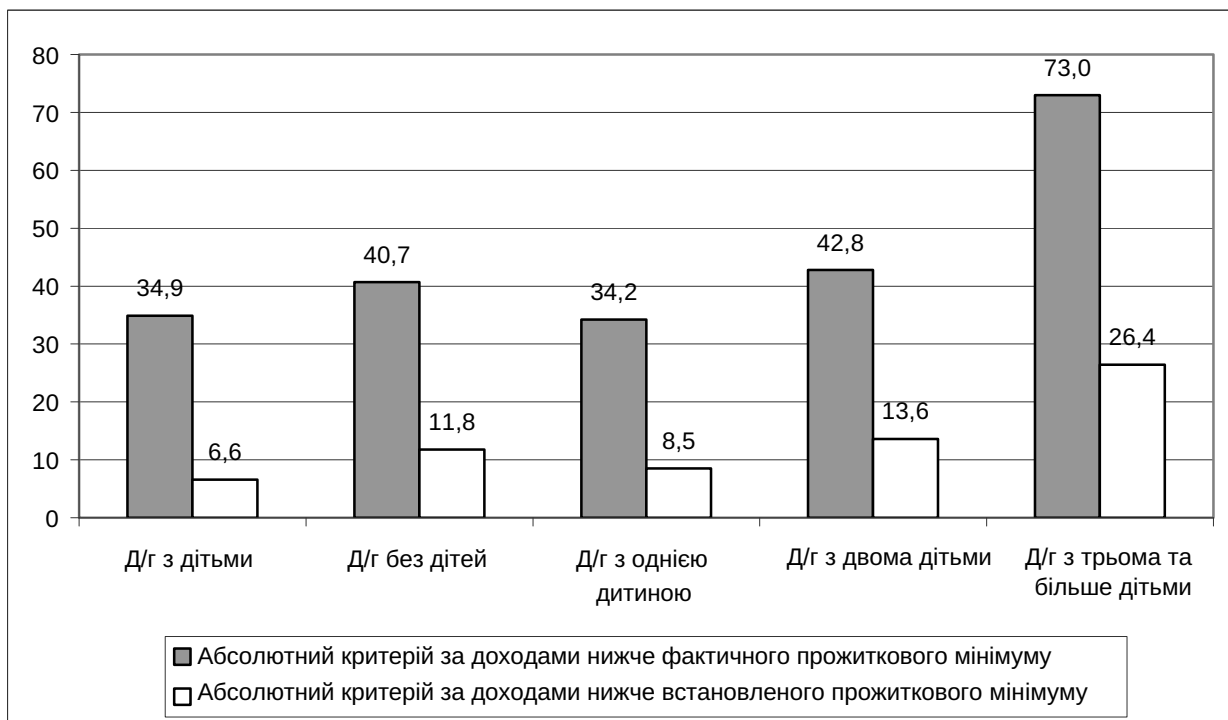

Рис. 7 Рівень бідності населення, з різними критеріями та типами домогосподарств, 2023

* – розраховано автором за базу даних обстеженням соціально-економічного становища домогосподарств 2023 року

дарства мають «фінансову подушку» вражає. Тенденція з бідністю є найбільш точним індикатором зниження фактичного розміру доходів, зростання нерівності та частки зубожілих

домогосподарств. Основним фактором, що вплинув на розмір доходів, їх самооцінку та бідність, на нашу думку, є вплив повномасштабної війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія. Умань : Видавництво «Сочінський М.М.», 2020. 456 с.
2. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2021. 423 с.
3. Гвелесіані А. Г. Диференціація грошових доходів населення: аналіз, прогноз та механізм регулювання : монографія / за ред. В. М. Новікова. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2008. 155 с.
4. Когатько Ю. Л. Бідність сільського населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1(23). С. 32–43.
5. Когатько Ю. Л. Міжнародний досвід оцінки доходу від особистого підсобного господарства. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 3(34). С.114–123.
6. Наумова М. А., Гончарук Н. С. Формування доходів населення України як один із чинників функціонування ринку праці. *Підприємництво та інновації*. 2020. Випуск 13. С. 83–88.
7. Длугопольський, О., Кравчук, О. Тенденції у розподілі доходів населення України в умовах воєнного стану. *Innovation and Sustainability*. 2023 № 3. С. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.3.76.86>
8. Андрейцева І. Доходи і якість життя населення України: сучасний стан. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
9. Карпенко Н. Доходи населення, як провідний чинник формування та розвитку людського потенціалу. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 3(67). С. 140–150. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3\(67\).2018.140-150](https://doi.org/10.33987/vsed.3(67).2018.140-150)

REFERENCES:

1. Libanova E. M. (2020) Bidnist naseleennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu [Poverty of the population of Ukraine: methodology, methodology and practice of analysis]. monohrafiya [a monograph]. Uman : Vydavnytstvo «Sochinskyi M.M.». 456 p. (in Ukrainian)
2. Cherenko L. M. (2021) Model rivnia zhyttia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti [A model of the standard of living in conditions of socio-economic instability]: monohrafiya [a monograph]. Kyiv : Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NAS Ukrainy. 423 p. (in Ukrainian)
3. Hvelesiani A. H. (2008) Dyferentsiatsiia hroshovykh dokhodiv naseleennia: analiz, prohnoz ta mekhanizm rehuliuвання : monohrafiya [Differentiation of monetary incomes of the population: analysis, forecast and regulation mechanism] / za red. V. M. Novikova. Kyiv : Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAS Ukrainy. 155 p. (in Ukrainian)
4. Kohatko Yu. L. (2015) Bidnist silskoho naseleennia Ukrainy [Poverty of the rural population of Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 1(23), pp. 32–43.
5. Kohatko Yu.L. (2018) Mizhnarodnyi dosvid otsinky dokhodu vid osobystoho pidsobnoho hospodarstva [International experience of income assessment from personal farm]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 3(34), pp. 114–123.
6. Naumova M.A., Honcharuk N.S. (2020) Formuvannia dokhodiv naseleennia Ukrainy yak odyn iz chynnykiv funktsionuvannia rynku pratsi [Income formation of the population of Ukraine as one of the factors of labor market functioning]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, no. 13, pp. 83–88.
7. Dluhopolskyi, O., Kravchuk, O. (2023) Tendentsii u rozpodili dokhodiv naseleennia Ukrainy v umovakh voienoho stanu [Trends in the distribution of income of the population of Ukraine under martial law]. *Innovation and Sustainability*, no. 3, pp. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.3.76.86>
8. Andreitseva, I. (2021). Dokhody i yakist zhyttia naseleennia Ukrainy: suchasnyi stan [Income and quality of life of the population of Ukraine: current state]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 29 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
9. Karpenko N. (2018) Dokhody naseleennia, yak providnyi chynnyk formuvannia ta rozvytku liudskoho potentsialu [Incomes of the population as a leading factor in the formation and development of human potential]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 3(67), pp. 140–150. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3\(67\).2018.140-150](https://doi.org/10.33987/vsed.3(67).2018.140-150)